

NTAMO

PERTTI JULKUNEN

.. .. ИФМЕНКЛАТУУЯ-

PÄIVÄKIRJA

Nomenklatuurapäiväkirja

© 2015 Pertti Julkunen

ISBN 978-952-215-620-4

Ulkoasu Make Copies

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

2015

ntamo

www.ntamo.net

Pertti Julkunen
Nomenklatuurapäiväkirja
ntamo

Alkusanat: nomenklatuuran käsitteestä ja käytännöstä

*The time is out of joint: O cursed spite,
That ever I was born to set it right!
Nay, come, let's go together.*

Hamlet

*On maailma mennyt jengoiltaan: Voi perseen suti,
miks korjata täytyy juuri mun tuo julkea huti?*

Ei vainen, nyt eespäin jätkät, jokainen!

Tuntematon suomentaja

Kirjoitan tässä päiväkirjassani paljon nomenklatuurasta, joten ajattelin, että on paikallaan kertoa, mitä tarkoitan käsitteellä. Yksi määritelmä ei riitä. Sana ”nomenklatuura” tarkoittaa seuraavilla sivuilla ensinnäkin tietyllä tavalla toimivaa johtajien ja asiantuntijoiden ryhmää ja toiseksi prosessia, jossa tuo ryhmä valikoituu ja mukautuu tehtäviinsä.

Nomenklatuura toimii tehtävissä, joiden katsotaan palvelevan yhteistä etua. Nykyisessä Suomessa nomenklatuura koostuu pääasiassa hallinnon virkamiehistä, kansanedustajista ja muista poliitikoista sekä talouselämän ja yliopistotieteen asiantuntijoista. He toimivat organisaatioissa, jotka asettavat heille kahdenlaisia tehtäviä. Heillä on toisaalta niitä muodollisesti määriteltyjä hallinnon, politikoinnin tai taloudesta puhumisen tai tieteen tekemisen tehtäviä, joita hoitamaan heidät on kutsuttu. Toisaalta yhteisen edun palvelijoiksi kutsuttujen velvollisuutena on järjestellä keskinäistä arvojärjestystään ja erottautua niistä, joita he palvelevat tai ovat palvelevinaan. Yhteisen edun organisaatio muuttuu nomenklatuuraksi silloin, kun keskinäisen arvojärjestyksen järjestelyt ja muun väestön yläpuolelle kohottautumisen rituaalit alkavat hallita virallisesti julki lausuttuja tehtäviä.

Eriarvoisuutta kasvattavia ja turvaavia järjestelyjä voi kutsua nomenklatuuran varsinaisiksi tehtäviksi erotukseksi niistä yleisen edun edistämiseen liittyvistä virallisista tehtävistä, joiden hoitajiksi nomenklatuuran jäsenet on valittu tai kutsuttu.

Nomenklatuuran varsinainen tehtävä jakaantuu sisäiseen ja ulkoiseen puoleen. Ulkoisena tehtävänä on nostaa nomenklatuuran kaikki jäsenet tavallisten ihmisten yläpuolelle ja pitää heidät siellä. Sisäisenä tehtävänä on jäsenten keskinäisen arvojärjestyksen arviointi ja uudelleenarviointi.

Tavallisista ihmisistä erottautuminen, keskinäinen kilpailu ja asemaan muodollisesti kuului-
en tehtävien hoitamisen teeskenteleminen vaikuttavat yhteiskunnan mielialaan. Me tavalliset ihmiset saamme taipumuksen ajatella, että tavallista tyhmemmät ja epärehellisemmät ihmiset täyttävät yhteiskunnan johtopaikat ja että yhteistä etuamme vaalivat johtajat ja asiantuntijat oppivat tehtävissä ollessaan entistä tyhmemmiksi ja epärehellisemmiksi.

Nomenklatuura on eliittiryhmä, joka saa toiminnallaan aikaan halveksuntaa ja suoranaista vihaa omia jäseniään kohtaan. Se kasvattaa tällä tavalla epäluottamuksen ilmapiiriä ja voi lopulta vaarantaa yhteiskuntarauhan. Nomenklatuurapäiväkirjan pitäminen herättää näissä oloissa kirjoittajassa ristiriitaisia tunteja. Asia on tärkeä. Yhä isompi osa yhteisistä asioista hoidetaan nomenklatuurin hallintotapaa noudattaen. Olisi siis suotavaa, että joku kirjoittaisi nomenklatuurasta. Mutta asialla on myös kiusallinen puolensa. Tyhmyydestä kirjoittaminen herättää kysymyksiä kirjoittajan asenteista, luuloista ja määrittelyoikeuksista. Epärehellisyydestä kirjoittaminen herättää epäilyn moralismista. Epäily ei ole aiheeton, jos kirjoittaja keskittyy arvioimaan tekojen asemesta tekijöitä.

Moralismin perusta on siinä, että tärkeimpänä ei pidetä tapojen tai tekojen vaikutusten arviointia, vaan ihmisten laadun paljastamista, heidän ”olemuksiinsa” tunkeutumista. Moralisti kyllä voi kiinnittää huomiota myös tekoon, mutta hän tekee sen vain päästäkseen tuomitsemaan tekijää. Teon asemesta tekijää painottava ja painostava moralismi tuomitsee pahaksi paljastamansa ihmisen, vaikka tämä ei olisi välttämättä pahaa tehnytään. Tässä katsannossa moralismi on huonoa käytöstä. Tapoja ja tekoja koskevien muutosehdotusten asemesta se tuottaa hyökkäyksiä tekijöitä vastaan. Tässä mielessä moralismi on pahuutta säilyttävää, eli konservatiivista toimintaa. Kun moralisti katsoo, että ihmiset ovat hyviä tai pahoja, ja että heidän tekonsa johtuvat heidän pahuudestaan tai hyvyydestään, niin hän vapauttaa pahaa tekevän ihmisen vastuustaan. Eihän tämä mahda teoilleen mitään, kun ne kerran johtuvat kausaalisesti hänen ominaislaadustaan eivätkä vapaasta tahdostaan. Näissä katsannoissa moralismi on moraalitonta toimintaa.

Nomenklatuura on moralistinen projekti siinä mielessä, että sen jäsenille omien tekojen ulkoiset vaikutukset ovat toissijaisia ja oman olemuksellisen etevyyden osoittaminen on ensisijaista. Me tavalliset ihmiset lähdemme tavallaan nomenklatuurin kyytiin, kun me sille suuttuessamme haluamme joskus kiistää sen jäsenten etevyyden ja hyvyyden ja takerrumme sättimään heitä tyhmiksi ja epärehellisiksi. Olisi parempi erottaa teot (eli se, mistä voimme jotakin tietää) tekijästä (eli siitä, mistä emme voi tietää mitään) ja keskittyä kommentoimaan pelkästään tekojen laatua. Tähän olen nomenklatuurasta kirjoittaessani pyrkinyt. Käsikirjoitusta nyt selatessani minusta tuntuu, että en ole ehkä onnistunut yrityksessäni sataprosenttisesti. Toivon, että lukija pitää mahdollisia moralistisia lipsahduksiani mausteina, jotka muistuttavat, että asiallisissa tekojen arviointiin pidätyvässä pyrkimyksessä pysyttäytyminen on hyve. Hyveen hyvyttä ei voi korostaa liikaa, sillä moralismi ja moraaliset paniikit pahentavat parhaillaan uhkaavalla tavalla niitä vaikutuksia, joita nomenklatuuralla on yhteiskunnan mielialaan.

Eteviä tekijöitä vai hyviä tekoja?

Volter Kilpi (1874–1937) perusteli viime vuosisadan alussa voimakkaasti kantaa, jonka mukaan arvioita tehtäessä on puhuttava tekojen vaikutuksista eikä tekijöiden ominaisuuksista. Hänen argumentointinsa osoittaa kiinnostavalla tavalla nykyisen nomenklatuurin normaalin

toiminnan ja moralismin yhteyden. Kilpi näyttää myös, miten tekijöiden huonoista ominaisuuksista puhuminen (mikä siis on hänen mukaansa väärin) voi olla nomenklatuuran tekojen vaikutusta.

Kilpi (1990b, 64–66) sanoo, että ihminen itsessään ei ole hyvä eikä paha. Mikään ihmisessä ei ole tuomittavaa tai kiitettävää sellaisenaan. Tuomittavia tai kiitettäviä ovat vain teot, jotka vaikuttavat muihin olioihin. Kilven käsitys on ontologinen. Hän ei tyydy väittämään, että tunnemme vain tekojen vaikutuksia emmekä siis voi tietää mitään tekijöiden pahuudesta tai hyvyydestä. Tämä väite jättäisi ihmisen hyvyyden tai pahuuden tietomme ulkopuolisiksi, mutta silti periaatteessa mahdollisesti olemassa oleviksi asioiksi. Kilpi menee pitemmälle. Hän väittää tietävänsä, että pahuutta ja hyvyyttä ei ole ihmisessä lainkaan olemassa.

Oman itsen tarkkailun yrittäminen ja tunnesiirto houkuttelevat hyväksymään Kilven kannan. Pahaan tehdessäni en tunne itsessäni mitään sellaista, mitä voisin sanoa pahuudeksi. Hyviä ja pahoja tunteita tulee ja menee joka tapauksessa. Ne eivät ole suorassa yhteydessä pahoihin tekoihin. En myöskään tunne voivani havaita pahaan tekevässä toisessa ihmisessä mitään, mitä voisin sanoa pahuudeksi. Ja koska pahuus ja hyvyys ovat nimenomaan tuntemisen asioita, niin pahuuden tai hyvyyden liittäminen johonkin muuhun kuin tuntuvaan tekoon on epäasiallista. Pahuuden tunnistaminen pahuudeksi vaatii tekijän tunnistamista vapaasti tahtovaksi ihmiseksi, koska tahattomat teot eivät ole pahoja. Vapaan tahdon tunnistaminen sekä pahan tekijän että hyvän tekijän ainoaksi välttämättömäksi ominaisuudeksi tekee etiikan mahdolliseksi ja elämän mielenkiintoiseksi. Jos paha ihminen olisi olemassa, niin hänen pahuutensa ja hänen tekonsa välillä olisi kausaalisuhde. Vapaan ihmisen ja hänen pahan tai hyvän tekonsa välillä on vain koskaan ratkeamaton arvoitus.

Moralismia koskeva pitkä esipuhe oli tarpeen, koska Kilpi houkuttelee soveltamaan hyvyyttä ja pahuutta koskevaa käsitystään tyhmyyteen ja viisauteen. Jos lankeamme houkutukseen, niin emme voi sanoa ihmistä tyhmäksi hänen yksilöllisten ominaisuuksiensa, vaan hänen tekojensa vaikutusten perusteella. Jos seuraamme Kilpeä hänen ontologiselle tasolleen, niin väitämme, että ihminen itsessään ei ole yksilönä tyhmä eikä viisas ollenkaan. Toiset vain päättävät käyttäen henkisiä resurssejaan toisella tavalla kuin toiset.

Kilven opetusten jälkeen nomenklatuurasta voi kirjoittaa määritelmän, jossa pysyväksi henkilökohtaiseksi ominaisuudeksi katsotun tyhmyyden tilalla on suostumus tyhmien tekojen tekemiseen. Sen voi aloittaa näin:

Nomenklatuura on prosessi, jossa yhteiskunnan johto- ja asiantuntijatehtäviin kutsutaan ihmisiä, jotka suostuvat tehtäviin hoitaessaan toimimaan tavoilla, jotka ovat tehtäviä määrittävien kriteeristöjen mukaan tyhmiä. Näin valitut eliitin jäsenet sopeutuvat tehtäviinsä ja sopeuttavat niihin toisiaan tavoilla, jotka muokkaavat heidän toimintatapojaan entistä tyhemmiksi.

Kilpi sai henkilökohtaisen kosketuksen nomenklatuuraan, kun hän tutustui nuorena miehe-

nä yliopistolla filosofian professoreihin. Näiden ”teeskennelty viisaus” suututtaa Kilpeä. Kun teeskentelijöillä on kaiken lisäksi ulkonainen arvoasema tuomiolausuntojensa puolella, ”tah-too vastentahtoaakin kohtuuton vihastus kuohahtaa hereille mielessä”. Mitättömän tekoviisas omahyväisyys vallitsee. ”Vihastus sitä havaitessa ihmisen valtaa ja väkisinkin purkautuu mieli tuomitseviin sanoihin” sanoo Kilpi (1990a, 28).

Arvostelemissa huomautuksissaan Kilpi ei kiinnitä huomiota ainoastaan professoreiden tekoihin, vaan myös heihin itseensä. Kilpi puhuu heidän kykenemättömyydestään ja muusta luonteenlaadustaan (ks. emt., 27). Hän kertoo, että filosofianprofessorit paljastavat ”suot-tapäiten heikkoutensa” ja osoittavat, ”ett’ei heillä ole kuulokorvaa oikealle, suoraan asiasta helähtävälle totuuden sanalle”. Kilpi päättää professoreiden puhuttelun näihin sanoihin: ”la-keija, muista asemasi!”

Kilpi siis tuomitsee tekojen asemesta tekijöitä. Siinä, että hän näin tehdessään toimii toisiin kuin opettaa, ei ole mitään naureskelemista. Se, että nomenklatuura herättää halveksuntaa ja vihaa ja niiden mukana väärämielisiä tekoja, on yksinkertaisesti sosiaalinen fakta. Niin vain tapahtuu. Jos ei tapahtuisi, niin osa nomenklatuuran alkuun panemista onnettomuuksista jäisi toteutumatta. Kilpi pitää itsekä suuttumustaan kohtuuttomana, mutta suuttuu silti. Nomenklatuuran suuttuttavuudessa on jotakin systemaattista. Se liittyy tapaan, jolla nomenklatuura teeskentelee hoitavansa niitä tehtäviä, joita se ei hoida. Tästä saamme lisäyksen nomenklatuuran määritelmään. Sen voi muotoilla esimerkiksi näin:

Nomenklatuura on sosiaalinen organisaatio, jonka jäsenet eivät hoida niitä tehtäviä, joita hoitamaan heidät on virallisesti valittu. Tehtävien hoitamisen teeskenteleminen saa muotoja, jotka herättävät yleisössä halveksuntaa ja vihaa nomenklatuuran jäseniä kohtaan. Väärämieliset asenteet väkevöityvät väestössä ja myrkyttävät yhteiskunnan mielialaa tavalla, joka vaikeuttaa yhteisten asioiden hoitamista entisestään.

Kilpi ei tuomitse filosofianprofessoreita tyhmiksi omilla perusteillaan eikä myöskään yleisenä pitämänsä käsityksen mukaan, vaan professoreiden itsensä hyväksymiin kriteereihin viitaten. Tällä tavalla professoreiden henkilökohtainen tyhmyys lähenee sittenkin teon ominaisuutta. Professorin tyhmyys on tekoviisautta. Se on eräänlainen teko, viisaan teon tyhmä teeskentely.

Jos pidämme kiinni siitä, että nomenklatuuran teot eivät ole tyhmiä ainoastaan niiden Kilvessä, minussa ja monissa muissa ihmisissä aiheuttaman suuttumuksen takia, vaan myöskin johto- ja asiantuntijatehtävien virallisesti julki lausuttuihin tavoitteisiin liittyvien kriteereiden perusteella, niin voimme määritellä nomenklatuuran tavalla, joka vähentää henkilökohtaisten ominaisuuksien painoa entisestään. Määritelmä voi olla esimerkiksi tällainen:

Nomenklatuura on sosiaalinen organisaatio, jonka toimintatavat estävät niiden yhteistä etua palvelevien tavoitteiden saavuttamisen, joiden tavoittamiseksi organisaatio on virallisesti olemassa.

Tässä vaiheessa kannattaa palauttaa mieleen, että nomenklatuuralla on kaksi tehtävää. On ensinnäkin se yhteistä etua edistävä tehtävä, jota hoitamaan nomenklatuuran jäsenet on kutsuttu, mutta jota se ei hoida, vaan teeskentelee hoitavansa. Toiseksi nomenklatuuralla on tehtävä, jonka olemassaoloa ei virallisesti myönnetä, mutta jonka toteuttamiseksi nomenklatuura organisoii kaikki resurssinsa. Edellistä tehtävää voi kutsua viralliseksi, jälkimmäistä varsinaiseksi tehtäväksi. Näistä näkökohdista nomenklatuuran voi määritellä virastoksi, jossa varsinainen tehtävä estää virallisten tehtävien hoitamisen.

Virallisen ja varsinaisen tehtävän erosta pääsemme vielä ainakin kahteen Kilven ontologiaa hyödyntävään jatkomääritelmään. Niiden käsittely kannattaa aloittaa nomenklatuuran varsinaisesta tehtävästä. Ensimmäisen jatkomääritelmän voi aloittaa näin:

Nomenklatuura on sosiaalinen organisaatio, jonka varsinaisena tehtävänä on yhteiskunnallisen eriarvoisuuden itsetarkoituksellinen ylläpitäminen ja lisääminen. Nomenklatuura käyttää sille määrättyjen johto- ja asiantuntijatehtävien tekemisen teeskentelemistä eriarvoisuustyönsä hyväksyttäväksi tekemisen ja tehostamisen keinona. Varsinainen päätehtävä jakaantuu kahteen osa-alueeseen. Ensinäkin nomenklatuuran ulkoisena tehtävänä on kohottaa koko jäsenistönsä muun väestön (eli ”tavallisten ihmisten”) yläpuolelle. Toiseksi nomenklatuuran sisäisenä työtehtävänä on nomenklatuuran jäsenten välisen arvojärjestyksen tarkastelu ja uudelleentarkastelu.

Eriarvoisuuden päätoiminen tuottaminen herättää kysymyksen siitä, mikä on se ”arvo”, jota varsinaisen toiminnan lopputuloksena on yksillä nomenklatuurikoilla paljon ja toisilla vähän ja josta me tavalliset ihmiset olemme kokonaan osattomia. Jos arvo on jotakin sellaista, jolla on sisäisiä laatumääreitä (kuten esimerkiksi hyvä paha, tyhmä viisas yms.), niin Kilven kaunista ontologiaa noudatellen on sanottava, että ”arvosta” ei voi sanoa mitään, koska sitä ei ole yksilöitä erottelevana asiana olemassa. Vielä vähemmän arvosta voitaisiin sanoa, jos sillä ei olisi laatumääreitä. Tästä pääsemme nomenklatuuran ontologiseen ponttimeen ja siitä ponnistavaan kielelliseen ongelmaan. Määritelmää voi jatkaa vielä näin:

Nomenklatuura on yhteiskunnallinen ryhmittymä, jonka jäsenet tarkastelevat asioita, joita ei ole olemassa. Nomenklatuuran tekemän eriarvoisuustyön ontologisena lähtökohtana on uskomus, jonka mukaan virallisessa tehtävänasettelussa vaadittu ”pätevyys” on henkilökohmainen, kantajansa arvoa määräävä ja määrällisesti mitattavissa oleva ominaisuus. Nomenklatuura on arvohierakia, jossa pätevyys ei ole sidottu (esimerkiksi tekijän harjaantuneisuuden tai kiinnostuksen kautta) tehtävän laatuun vaan tekijän laatuun (hänen olemukselliseen hyvyteensä ja viisauteensa).

Suurin osa kaikkien yhteiskuntaan vaikuttavien ja vaikuttamaan pyrkivien ihmisten ja järjestöjen teoista on puhetta, puhetekoja. Myös nomenklatuura on puhejärjestö. Kun nomenklatuurikko hoitaa julkisuudessa yhteisiä asioitamme, hänen puhetekonsa eivät kohdistu ensisijaisesti asioiden muuttamiseen tai niiden ennallaan pitämiseen vaan puhujan pätevyyden

osoittamiseen. Tässä katsannossa nomenklatuura ei ole salaseura, vaan järjestö, jonka yhteistä hyvää vaalivat jäsenet asettuvat alttiiksi julkiselle tarkastelulle. Tästä seuraa tiettyjä ongelmia. Kun pätevyyttä ollaan osoittamassa, niin kuulijoiden mieleen voi tulla työn tulosten kysyminen. Kysymys tulee ohitetuksi yksinkertaisesti sillä, että tuloksia ei ole. Nomenklatuura on yhteiskunnallinen toimija, jonka työllä ei ole tuloksia, mutta jonka työn tuloksettomuudella on monenlaisia seurauksia. Yksi niistä on se, että jos yhteisiä asioitamme kuitenkin hoidetaan jossakin, niin se tapahtuu julkisuuden ulkopuolella, meiltä salassa.

Nomenklatuuran ontologiaan sisältyy pieni paradoksi, joka on omiaan edistämään yhteisiä asioita pohtivan julkisuuden hävittämistä. Kun omaan arvoon sidottua pätevyyttä tyrkytetään arvioitavaksi, niin on tärkeää, että tätä olemuksellista pätevyyttä ei lopulta sittenkään arvioida. Pätevyyden määrä ja laatu suojataan puhumalla mitään tarkoittamatonta kieltä.

Jos nomenklatuuran puhe tarkoittaisi jotakin, niin siihen voitaisiin tarttua. Tämän vaaran aiheuttama merkityksen väistämisen periaate johtaa siihen, että yhteisten asioiden hoitamista teeskentelevät yhteiskunnan organit täyttävät julkisuuden lörpöttelyllä, joka estää yhteisten asioiden julkisen hoitamisen. Julkisuudelta piilossa tehtävät päätökset astuvat voimaan mitään tarkoittamattoman julkisen melun säestäminä.

Läheisiä ihmisiä ja etäisiä olemuksia

Nomenklatuuran puhe on merkityksetöntä vain siinä mielessä, että se ei operoi niillä asioilla, joilla se on operoivinaan. Lörpöttely on merkityksetöntä, mutta se ei ole seurauksetonta. Merkityksettömän puheen suuntaaminen yleisölle ei merkitse sitä, että yleisöllä ei olisi merkitystä nomenklatuuralle. Suhde meihin tavallisiin ihmisiin on päinvastoin nomenklatuuralle kaikki kaikessa. Nomenklatuurikot ovat olemassa ollakseen meitä parempia ihmisiä. Tässä katsannossa nomenklatuura on meistä riippuvainen. Nomenklatuuran jäsenet voivat olla meitä parempia vain, jos me olemme heitä huonompia. Nomenklatuuran itsearvioinnin mitapuuna toimimme siis me. Meistä erottautuakseen nomenklatuura puhuu meille 2000-luvun alun Suomessa vielä raivostuttavampaa kieltä kuin se puhui Kilven dokumentointien mukaan hänen opiskeluvuosinaan 1900-luvun alussa.

Nomenklatuura puhuu tavallisille ihmisille kahdella kielellä. Kummankin kielen tarkoituksena on tehdä arvoero nomenklatuuran ja tavallisten ihmisten välille ja kumpikin estää käytännössä yhteisten asioiden julkisen käsittelemisen. Poliitikka on ollut jo pitkään yhteisten asioiden hoitamisessa tarvittavan omaehtoisen ajattelun voimakas vastustaja (ks. ja vrt. Pietarinen 2015, 9).

Ensinnäkin nomenklatuura puhuu tavallisille ihmisille ”heidän omaa kieltään”. Nomenklatuurikko ilmaisee alentuvaisuutensa luopumalla neutraalista yleiskielestä ja laskeutumalla ”kavereiden” ja ”porukoiden” tasolle. Syntyy ihmisläheisestä lässytystä, jossa kaikki hyvät arvot jaetaan porukalla kavereiden kesken eikä mikään asia artikuloidu käsitteilykelpoiseksi. Meistä jokainen on nomenklatuuralle ”kaveri”, joka ”haluaa jutella kaverinsa kanssa”. Ja

kun nomenklatuura juttelee meille tavallisille ihmisille kuin kaveri kaverille, niin me kaikki painumme samalle älylliselle ja moraaliselle tasolle nomenklatuuran kanssa. Sen alemmaksi ei pääse.

Toiseksi nomenklatuura puhuu meille tavallisille ihmisille abstraktia asiantuntijakieltä, jota se itse ei ymmärrä. Tämän puhelajin tarkoituksena on alentumisen asemesta kohottautuminen. Nomenklatuuran varsinaisen ammattipuheen perustana on olemusajattelu, jonka mukaan sen käsittelemissä asioissa on erikseen ilmiöpinta, jonka me tavalliset kaveritkin voimme nähdä ja ymmärtää ja josta voimme jutella kavereidemme kanssa likaisissa pubeissamme ja erikseen pinnan alainen olemus, jota vain kaikkein viisaimmat, nöyrimmät ja muutenkin parhaimmat ihmiset voivat ”lähestyä”. Nomenklatuura todistaa meidän tavallisten ihmisten ymmärtämättömyyden ja oman ymmärtävyisyytensä lähettämällä meille olemuksien lähestymisestä ja arvojen arvostamisesta kertovia arvokkaita ja olemuksellisia viestejä, joita me todellakaan emme ymmärrä.

Nomenklatuura elää viestinnän ideologian vallassa. Nykyisen Suomen kaltaisissa nomenklatuurayhteiskunnissa julkisuus ei toimi sosiaalisena tilana, jossa asioista kiinnostuneet pohtisivat ihmisten tekojen tarkoittamattomia seurauksia (eli tekisivät politiikkaa), vaan välittäjäaineena, jonka kautta nomenklatuura lähettää pätevyyttään todistelevia viestejä meille tavallisille ihmisille. Tai yrittää lähettää. Asiaan nimittäin kuuluu, että viestit eivät tule perille.

Joka kerran, kun viesti jättää menemättä perille tavalliseen ihmiseen, se todistaa, että tavallinen ihminen on tyhmä, koska ei osaa ”avata” viestiä. Nomenklatuurikko puolestaan on viisas, koska osaa lähettää noin oivan viestin. Hän on myös hyvää tarkoittava ja kärsivällinen, kun kerran lähettää meille viestinsä aina uudelleen, vaikka tähänastiset tulokset eivät rohkaise. Poliitikoista typerimmät sanovat ”itsekritiikkiä” harrastaessaan aivan suoraan, että meidän viestimme on aivan liian monimutkainen, joten se ei mene perille tavalliseen ihmiseen. Kun nomenklatuura korjaa tapansa ja lähettää meille entistä yksinkertaisemman viestin se samalla todistaa, että me olemme vielä yksinkertaisempia kuin edellisellä viestintäkierröksellä otaksuttiin

Tavalliset ja tavattomat ihmiset

Nomenklatuuran tekojen tyhmyyden perustana on tavallisista ihmisistä erottautuminen. Lähtökohtana oleva käsitys, jonka mukaan tavalliset ihmiset muodostavat ryhmän, jonka jäsenillä on yhteisiä piirteitä, on jo sellaisenaan mieletön. Minkään erityispiirteen antaminen tavalliselle ihmiselle ei ole järkevää eikä mahdollista, sillä käsite ”tavallinen ihminen” ei voi tarkoittaa mitään muuta kuin sitä, että puheena olevaa joukkoa ei ole määritelty minkään erityispiirteen mukaan erityiseksi. Tavallisiin ihmisiin kuuluu siis kaikenlaisia ihmisiä. Tavallisen ihmisen tuntomerkinä on, että hän on erilainen kuin muut tavalliset ihmiset.

Tavallisen ihmisen moninaisuuden voi ilmaista myös sanomalla, että tavallisia ihmisiä ei ole olemassa. Sana ”tavallinen ihminen” on mielekäs vain suhdekäsitteenä, jota käytetään silloin,

kun koko väestöstä on erotettu erityispiirteen perusteella jokin joukko ja jäljelle jääneitä kutsutaan tähän erityispiirteeseen nähden tavallisiksi. Tavallisista ihmisistä voidaan näin erottaa ryhmiä käytännössä äärettömän monenlaisilla perusteilla. Filatelistispecialistit voidaan erottaa omaksi ryhmäkseen, jolloin kaikki ne, joilta filatelia-asiantuntemus puuttuu, muodostavat tavallisten ihmisten joukon filatelisteihin nähden. Samat postimerkkeilijät joutuvat tavallisten joukkoon, jos erityispiirteeksi otetaan viinien tuntemus tai kaivinkoneen käyttötaito. Ja niin edelleen. Valittu joukko on tietyn piirteen suhteen homogeenisempi kuin valitsematta jääneiden joukko, jonka heterogeenisyyden määrä on muotoa ääretön miinus yksi.

Nomenklatuura voidaan määritellä valittujen joukoksi, jonka jäseniä yhdistävänä piirteenä on se, että he eivät ymmärrä, että ”tavallinen ihminen” on suhdekäsite. Nomenklatuuran jäsenet uskovat, että tavalliset ihmiset muodostavat ryhmän, jolla on oma, kaikkia jäseniä yhdistävä erityispiirre. Erityispiirteenä on tyhmyys. Tavalliset ihmiset ovat tavallisia ihmisiä siksi, että he ovat tyhmempiä ja muutenkin huonompia ihmisiä kuin nomenklatuuran jäsenet. Suhdekäsitteen sekoittaminen yksittäisen yksilön ominaisuuksien tarkasteluun on tyhmä teko, joten voimme määritellä nomenklatuuran Kilven malttamaton mielialaa muistellen ja myötäillen myös erityisryhmäksi, jonka jäsenet ovat tyhmien tekojen tekijöitä.

Jos populaatiosta otetaan mitä tahansa kriteeriä noudattaen erilleen ryhmä, niin ne, jotka jäävät jäljelle (eli tavalliset ihmiset), ovat muiden kriteereiden mukaan minkälaisia sattuvat olemaan. Näin ollen tavallisissa ihmisissä on monella tavalla tyhmiä ja monella tavalla viisaita. Jos tavallisista ihmisistä erotetaan ryhmä, jonka jäsenet uskovat, että tavalliset ihmiset ovat tavallisia ja tyhmiä mistään eronteosta riippumatta, niin erityisryhmän jokainen jäsen on tietyllä, melko tarkasti erotettavalla, esteettisesti ja eettisesti varsin vastenmielisellä tavalla tyhmiä tekoja tekevä ihminen. Jollakin muulla tavalla tyhmien tekojen tekijöitä jää tässä konkreettissa jaossa tietenkin myös meidän tavallisten ihmisten keskuuteen.

Usko tavallisten ihmisten empiiriseen tavallisuuteen vaatii ajattelun kelvottomuuden lisäksi jokapäiväisten havaintojen torjuntaa, joten myös epärehellisyys ja itsepetos kuuluvat nomenklatuuran tuntomerkkeihin. Niihin pätee sama kuin tyhmyyteen. Meistä tavallisista ihmisistä yksi toimii epärehellisesti yhdellä, toinen toisella tavalla ja aika moni meistä ei toimi epärehellisesti ollenkaan. Nomenklatuurassa jokainen toimii epärehellisesti nomenklatuuralle ominaisella, sen valikoitumisen prosessien ja tehtäviin mukauttamisen tapojen vaatimalla tavalla.

Nomenklatuurikon tekojen tyhmistyminen perustuu osittain siihen, miten hän naamioi toisaalta ”ihmisläheisellä” toisaalta ”syvällisellä”, mitään tarkoittamattomalla puheellaan sitä, että ei hoida virallisia tehtäviään, vaan teeskentelee niiden hoitamista. Puheen ilmitarkoituksena on osoittaa, että vaikea tehtävä vaatii erityisiä kykyjä, joita ei ole kaikilla, ja että tehtävän hoitaja lähestyy tehtävänsä olemusta nöyränä ja vastuullisena, kaikki kykynsä peliin heittäen.

Puheen alkupuoli ei ole välttämättä pelkkää potaskaa. Vaikeita tehtäviä on olemassa. Jos jotkut ryhtyisivät hoitamaan yhteisiä asioita julkisesti, niin tehtävät osoittautuisivat varmasti

vaikeiksi. Kyvyn ja kyvyttömyyden, älyn ja älyttömyyden kriteeristöjä luodaan niiden hoitamiseen kohdistettavien vaatimusten yhteydessä. Kriteeristöt ovat usein niin laajalti hyväksyttyjä, että ne yhdistävät nomenklatuuraa ja meitä tavallisia ihmisiä. Tässä katsannossa on mahdollista, että nomenklatuurikko toimii tavalla, joka on tyhmistymistä sekä ulkoisen tarkkailijan mielestä että nomenklatuuran oman käsityksen mukaisesti. Kun tehtävänä ei ole tehtävän hoitaminen, vaan kyvykkyyden osoittaminen tehtävän hoitamista teeskentelemällä, niin tehtävän hoitamisessa tarvittavia kykyjä ei kannata käyttää, koska kyvyttömyydestä kiinni jääminen olisi silloin mahdollista

Nomenklatuurikko ei tartu asioihin, joihin tarttuminen vaatii hänen omastakin mielestään tiettyä kyvykkyyttä. Näin ollen hän ei kehitä niitä kykyjä, joita hän virallisessa tehtävässään arvostaa tai on ainakin arvostavanaan. Kun hän naamioi asioiden kiertämistä mitään tarkoitamattomilla olemuspuheilla ja ihmisläheisellä lässytyksellä, hän samalla totuttautuu luottamaan mitään tarkoittamattomiin kielellisiin manöövereihin, eli tekee itsestään entistä tyhmempiä puhetekoja suoltavan puppugeneraattorin¹. Ero tavallisten ja epätavallisten välillä kasvaa. Me tavalliset voimme puhua asioista, jos niin haluamme, sillä meillä ei ole asemaa, joka voisi tietämättömyytemme paljastuessa vahingoittaa. Nomenklatuuran sen sijaan on pakko pysyä mahdollisimman tarkasti erossa niistä asioista, joita se on hoitavanaan.

Muistoja kutsunnoista

Minä tein ensimmäiset nomenklatuuraa koskevat muistiinpanoni 1970-luvulla, kun osallistuinkin kaupunginvaltuutettuna ja lautakuntien jäsenenä kunnallispolitiikkaan eräässä pienessä kaupungissa. Ne olivat melko viattomia. Panin merkille, että politiikkaan ei sanottavasti pyritty mukaan. Mieluumminkin sinne kutsuttiin nimeltä. Kunnallisvaalien lähestyessä rekrytoijat kääntyivät mieluusti sellaisten kandidaattien puoleen, jotka olivat heidän mielestään jotenkin yksinkertaisia, tai ainakin rekrytoijaa yksinkertaisempia. Arvelin, että rekrytoijat olivat itse tulleet aikoinaan kutsutuiksi mukaan politiikkaan saman kriteerin perusteella, ja että tästä käytännöstä voi periaatteessa seurata tietyn mielenlaadun kumuloitumista. Ehdokkaiksi valikoitui siis nomenklatuurassa yksinkertaisiksi arvioituja, mutta yleisesti mukavina pidettyjä ihmisiä. Vaaleissa menestymistä mukavan ihmisen maine ei ratkaissut. Läpi ei mennyt hiljaisia kunnon ihmisiä, sillä esiin päästettiin vain niitä, jotka käyttäytyivät tyhmästi ja röyhkeästi. He pystyivät puhumaan potaskaa, jota eivät itse ymmärtäneet.

Säännöstä oli vain vähän poikkeuksia, joihin en itse kuulunut. Laskettelin valtuustossa joskus tahallanikin kamalaa olemuksellista lööperiä, johon poliittiset kilpailijani olisivat puuttuneet, jos olisivat pystyneet. Joskus kävi päinvastoin niin, että joku painoi hölynpölyn mieleensä ja esitteli sen myöhemmin oman järkensä syvälliseksi saavutukseksi.

Arvelin, että samaa valikoimisen ja valittujen viisastuttamisen sääntöä noudatetaan yhteis-

---

1 Eturivin tiedemiesten harvalukuisesta huippujoukosta ja puppugeneraattorista ks. Julkunen 2014, 332–337.

kunnallisia vaikuttajia valikoitaessa ja koulutettaessa muuallakin kuin kunnallispolitiikan vaatimattomissa ympyröissä.

Kypsan nomenklatuuran oloissa vaaleilla ei ole merkitystä, sillä ehdokasasettelu ratkaisee kaiken etukäteen. Ehdokkaiksi voivat lähteä ne, joiden esteettiset ja eettiset viritykset sallivat yhteiselon sasien, sipilöiden, soinin, stubbien sun muiden urpisten ja arhisten kanssa. Poliitiikan tekemisen säännöt näkyvät politiikan julkisuudessa, joten mukaan lähtee vain vahvaan itsepetokseen pystyviä ihmisiä. Poliitiikan nomenklatuura täydentää itseään semioottisen automaatin tavoin.

Järjestelmä valitsee ehdokkaiksi samanlaisia ihmisiä, joten äänestäjillä ei ole valinnan mahdollisuuksia. Nykyisen demokratiamuodon haitallisin puoli ei silti ole siinä, keitä systeemi valitsee, eikä edes siinä, miten valinta tapahtuu. Pahinta on se, että ns. demokratia ylipääntään tekee henkilökysymykset tärkeiksi. Jos ihmiskunnan eteen nyt tulleet ongelmat haluttaisiin kohdata edes jotenkuten kunniallisesti, niin siihen, ketkä päättävät ei pitäisi kiinnittää huomiota. Tärkeää saisi olla vain se, miten päätetään, minkälaisin argumentein päätöksiin edetään, minkälaisissa keskusteluissa argumentteja ja päätöksiä arvioidaan. Keskustelussa joidenkin on aina joskus tehtävä päätöksi, joten erillinen, päätöksiä tekevä ryhmä (esimerkiksi eduskunta) on tarpeen. Välttämätön se on vain teknisessä mielessä. Päättäjät olisi parempi valita arpomalla kuin vaaleilla. Argumentointiin perustuva päätöksenteko vaatisi elinkeinoelämään ja sotilasliittoihin sitoutumatonta julkisuutta, vapaata tutkimusta sekä draaman ja argumentoinnin taitojen opettamista journalisteille.

Yliopistolaitos ei tarjoa eikä ole viime vuosikymmeninä tarjonnut kontribuutioita deliberatiivisen julkisuuden luomiseksi. Huomasin Tampereen yliopistossa 1980-luvulla tutkijana ja opettajana työskennellessäni rekrytointimekanismin, joka muistutti aikaisempia havaintojani kunnallispolitiikasta. Pääsykokeita oli kaksi. Ensin oli virallinen pääsykoe, jossa valittiin opiskelijat. Siitä puuttui nomenklatuuran henkilökohtainen kosketus, joten valituksi tuli opimhaluisia ihmisiä. Toiseksi tuli henkilökohtaisiin kosketuksiin perustuvia epävirallisia pääsykokeita, joissa valittiin henkilökunta. Professori kutsui autoritaariseksi (eli professoria kunnioittavaksi) ja tyhmäksi (eli professorille vaarattomaksi) tuntemansa opiskelijan pientä kirjallista tehtävää suorittamaan. Jos opiskelija ilkesi kirjoittaa sellaista, mitä ei itse ymmärtänyt, niin tieteellisyys tuli todistetuksi. Tie tieteen nomenklatuuraan oli auki. Pääsymaksuksi ei käynyt omaehtoisen löpöttelyn laskettelu, vaan kaikkein kuluneimpien latteuksien lateleminen. Jos opiskelija käytti niiden sijaan omaa järkeään, hän joutui jäämän tavallisten ihmisten harmaaseen massaan.

Menestyin yliopiston kaikissa pääsykokeissa loistavasti ja vatkasin töihin päästyäni tarmokkaasti monenlaista ideologista potaskaa. Tavallisten ihmisten eli ”tavisten” pilkkaamiseen en sentään osallistunut, mutta se, että käytin tieteellisiä käsitteitä, vaikutti varmasti tavallisista ihmisistä erottautumiselta. Häpeän joitakin tekemisiäni vieläkin, joitakin toisia sitten taas en. Yksittäisiä tekojani enemmän häpeän sitä, että toimin pitkään yhteisössä, jonka toiminnan

päätarkoituksena on tavallisten ihmisten yläpuolella oleminen ja oman joukon keskinäisen arvojärjestyksen hetkeksikään lakkaamaton arvioiminen ja uudelleenarvioiminen.

Tavalliseen ihmiseen suhtautuminen oli yliopistossa niin omahyväistä ja typerää, että siitä kertominen tuntuu ulkopuolisista varmasti epäuskottavalta. Asiasta kirjoittaminen on muutenkin epämiellyttävää. Saan vieläkin fyysisiä pahoinvointikohtauksia, kun muististani nousee nauravia ja viisastelevia kasvoja, jotka puhuivat ”Valintatalon kassasta”, tuosta tavallisen ihmisen mallikappaleesta ja kaiken vähäpätöisyyden ”paradigmaattisesta esimerkkitapauksesta”.

Yliopistosta kirjoittaminen on minulle vaikeaa myös sen takia, että arvelen, että kuka tahansa ulkopuolinen lukija luulee minun liioittelevan akateemisen väen tietämättömydestä puhuessani. On vaikea uskoa, miten laajaa ja syvää tutkimisen ja opettamisen teeskentelemisen tuloksena syntyvä asiantuntemattomuus ja epäpätevyys yliopistossa on. En liioittele yhtään, kun kerron huomanneeni toistuvasti, että kansakoulun aikoinaan kesken jättäneillä, nyt kaupunginkirjastoa käyttävillä entisillä työläisillä on jostakin asiasta huomattavasti paremmat tiedot kuin eturivin tiedemiesten harvalukuisen huippujoukkoon lukeutuvilla tuon alan huippuprofessoreilla. Näin on koska ”huipulle” pääseminen tai joutuminen on nomenklatuuristisen valikoitumisprosessin tulos ja siellä pysyminen vaatii oman osaamattomuuden ja tietämättömyyden vaalimista.

Kilpi (1990a 26) huomauttaa, että ”jokainen joka pohjaa myöten havaitsee pelin tyhjyyden” joutuu vihastuksen valtaan, ”varsinkin kun semmoista vastaan ensi hetkessä on mahdolliton juuri sen vuoksi että viranpitäjän virka-arvo asian sisällöstä tietämättömän yleisön silmissä asettaa hänet hyökkäyksiltä turvaan”. Kilpi on varmasti oikeassa, mutta virka-asema ei ole läheskään ainoa asia, joka antaa nomenklatuurikolle turvaa meidän asian sisältöä tuntemattomien yleisön jäsenten hyökkäyksiltä. Virka-asemaakin paremman turvan antaa se, että lausunnoilla ei ole mitään sisältöä. Me tunnemme itsemme mahdolltomiksi siksi, että nomenklatuuralausuntojen tyhmyys on niin massiivista ja rikkumatonta. Meidän on vaikea uskoa, että kukaan missään asemassa oleva henkilö ilkeää lausua mitään noin ilmiselvästi typerää ja mitään tarkoittamatonta. Alamme epäillä omaa järkeämme. Pahimmassa tapauksessa siitä epäilystä muodostuu omanarvontuntoamme ja muuta persoonallisuuttamme muokkaava rutiini. Eturivin tiedemiesten harvalukuisen huippujoukkoon joutuvat ne, jotka ilkeävät puhua typerintä ja samalla haavoittumattominta potaskaa.

Olen lainannut ilmauksen ”eturivin tiedemiesten harvalukuinen huippujoukko” Helsingin Sanomien asiantuntijajournalisteilta. Käytän sitä tässä päiväkirjassani melko ahkerasti, koska se ilmaisee niin hyvin sekä asiantuntijajournalismin että muun tutkijanomenklatuuran henkeä.

Vuonna 2005 hyväksytty nomenklatuuraa käsittelevä väitöskirjani ”Julkisuus ja nomenklatuura” sai mielenkiintoisen ja osittain nomenklatuuralle ominaisen vastaanoton. Siitä otettiin kaksi painosta. Painokset olivat kooltaan minimaalisia, mutta myyntimenestys oli valtava siihen nähden, että Tampereen yliopiston Acta Universitatis -sarjan väitöskirjoja ei yleensä myydä yhtään kappaletta. Ylikirjastonjohtaja Mirja Iivonen esti kolmannen painoksen ottamisen ja yritti estää myös kahden painoksen myyntiä varoittelemalla kirjaston yhteydessä toimineeseen kauppaan tulleita asiakkaitaan siitä, että väitöskirjani on raivostuttavan huono. Kolmatta painosta kaipaavat ihmiset ottivat minuun yhteyttä vielä melkein kymmenen vuotta toisen painoksen loppumisen jälkeen. Yksikään heistä ei kuulu akateemiseen väkeen.

Väitöskirjani syntyi yliopiston hengessä ja sen ajatuksellisena kohteena ovat lähinnä ja ensimmäiseen hyvinvointivaltion hyvää tarkoittavat byrokraatiat. Kritiikkini mukaan näiden organisaatioiden vika ei ole siinä, että ne ovat byrokraattisia. Vika on siinä, että niissä ei tehdä asioita byrokraattisen rationaliteetin määrittämällä tavalla, vaan teeskennellään rationaliteetin noudattamista. Nomenklatuura ei tässä katsannossa ole byrokraattinen ilmiö, vaan byrokratiaa heikentävä loislilmiö. Yliopiston hengen elävöittämänä korostin, että kritiikkini kohteina eivät ole niinkään ryhmät eivätkä varsinkaan niiden jäsenet, vaan ne prosessit, joissa ryhmien toimintatavat muodostuvat. Korostukseni ei ollut pelkkää tiedeyhteisöllistä korrektiutta. Havaintojeni mukaan nomenklatuura teetätti yliopistossa nomenklatuuran tekoja myös sellaisilla ihmisillä, jotka aivan selvästi osasivat tehdä myös toisenlaisia, kunnon ihmisille kuuluvia tekoja. Jotkut jopa joskus tekivät vapaata tahtoaan noudattaen sellaisia.

Kunnianhimoisena tavoitteenani oli hahmottaa sitä prosessia, jossa nomenklatuura syntyy yhteiskunnassa. Nomenklatuura on väitöskirjassani eliittiryhmä, joka syntyy julkisissa esiintymisissä. Nomenklatuura esiintyy julkisuudessa niille, joiden etuja se on ajavinaan, eli sen yleisönä olemme, taas kerran, me ”tavalliset ihmiset”. Teknisistä syistä nomenklatuura ei voi puhua suoraan meille, vaan se joutuu puhuttelemaan meitä koskevalle kuvitelmalle perustuva yleisönroolille, joka muodostuu julkisuudessa.

Nomenklatuura muodostaa yleisöään koskevan käsityksensä itsereflektiivisesti ja projektiivisesti. Nomenklatuurikko tietää olevansa ihminen (vaikkakaan ei tavallinen), joten hänen on kätevää etsiä yleisönroolin rakentamisessa tarvittavat ihmisten ominaisuudet omasta ihmisolemuksesta. Hän valitsee joitakin ominaisuuksiaan ja siirtää ne tavallisen ihmisen ominaisuuksiksi. Koska tavallinen ihminen on halveksittava mutta samalla tärkeä, niin nomenklatuura valitsee tavallisen ihmisen ominaisuuksiksi ne omat ominaisuutensa, joita sen jäsenet pitävät halveksittavina ja tärkeinä. Näin valituksi tulevat ne ominaisuudet, jotka yhdistävät nomenklatuuran jäseniä ja juontuvat heidän tehtävistään. ”Tavallinen ihminen” on siis nomenklatuuran itsehalveksuntaa ilmaiseva nomenklatuuran omakuva, jonka perustana ovat sellaiset tehtävät ja asemat, joihin nomenklatuura on sidottu ja joista me tavikset olemme vapaita.

”Nomenklatuuran varsinainen tehtävä jakaantuu sisäiseen ja ulkoiseen puoleen. Ulkoisena tehtävänä on nostaa nomenklatuuran kaikki jäsenet tavallisten ihmisten yläpuolelle ja pitää heidät siellä. Sisäisenä tehtävänä on jäsenten keskinäisen arvojärjestyksen arviointi ja uudelleenarviointi.”

Nomenklatuurapäiväkirja on Pertti Julkusen *Kirjastopäiväkirjasta* (ntamo 2013) käynnistyneen sarjan neljäs jäsen – ja ensimmäinen, jonka näkökulma on tekijän mukaan ennalta päätetty. Yht.tri Julkunen palaa akateemisen väitöskirjansa teemaan käsitellen sitä mahdollisimman epäakateemisesti – lähtien ”tarpeista, jotka minulla on kirjoituspäivänä sattunut olemaan käsillä ja sen mielialan vallassa, jonka kulloisenkin kirjoituspäivän aamu on minuun viritänyt”. Julkusella on edelleen paljon sanottavaa myös kirjastoista ja teatterista.

”Lippuihimme on kirjoitettava: kaikkien maiden tavalliset ihmiset, te yksinäiset hullut, yhtykää vihdoinkin!”